

Знаходиться у центральній частині кладовища. Виготовлений з граніту сірого кольору. Хрест чотирикінцевий, грубо оброблений. Орієнтований по лінії схід — захід. Поверхня нерівна, горбкувата. Написів і зображень на поверхні не спостерігається.

Г. О. КОРБУТ, А. П. ВІСКУШЕНКО, М. С. ПАМІРСЬКИЙ
(м. Житомир)

ЕКОЛОГІЧНІ МОТИВИ В ТЕАТРАЛЬНО-МИСТЕЦЬКОМУ ЖИТТІ ЖИТОМИРЩИНИ — ВОЛИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

В наш час збереження навколишнього середовища рівнозначне збереженню життя на Землі. Проте перейматися проблеми забруднення навколишнього середовища, знищення багатьох видів тварин і рослин, вирубки лісів, деградація ґрунтового покриву, збільшення озонових дір, випадання кислотних дощів, глобального потепління людство почало порівняно недавно. Сам термін «екологія» вперше зустрічається у приватному листі американського філософа і натураліста Генрі Девіда Торо (1817–1862), датованому 1858 р. Термін утворений від грецьких слів: *oikos* — дім, житло, і *logos* — наука. Тобто екологія наука про те, як жити і господарювати у власному домі. Розвитку екології як науки сприяли роботи Жана Батиста Ламарка, Олександра Гумбольта, Костянтина Рульє, Миколи Сіверцева, Ернеста Геккеля, Чарльза Дарвіна тощо [3; с. 13–15].

Хоча в другій половині ХІХ століття на території Житомирщини-Волині не проживали такі видатні вчені екологи, дисгармонію у відносинах людини і природи не помітити було неможливо. Першими на спалох забили представники мистецької інтелігенції краю [2; с. 5].

Розглянемо це на прикладі творчості видатного польського письменника, театрального і громадського діяча Юзефа Ігнаци Крашевського.

Відомо, що до Житомира Ю. І. Крашевський прибув 1853 р. і не одразу звикає до нього. Малолюдне, в лісах, воно видається йому пусткою, для літератури — «вигнанням», як зізнається в листі до брата. Та захопившись творчою працею у місті поступово вростає у нього, ніби відкриває його для себе, інколи навіть вдається до європейських порівнянь.

До цих порівнянь Крашевський вдається у нарисах «Вечори на Волині», зокрема у «Житомирі», що викликає спеціальну увагу серед безлічі творів автора.

Що стосується нарису «Житомир» його, як уявляється, мало назвати історико-етнофічним, чи географічним, це і не просто оповідання.

Захоплює старанність, пильність автора, який подає штрих до штриха —

унікальний, колоритний, неповторний образ міста.

Справді, слідом за В. Грабовським, треба сказати, що таких описів не лишив ніхто з письменників, чия творчість так чи інакше була пов'язана з містом Житомиром (В. Короленко, О. Купрін, О. Довженко та ін.)

З любов'ю, по-синівськи, через століття розкаже про це місто, про Житомир, літературно відомий письменник-земляк Валерій Шевчук. Згадуючи колишніх письменників, котрі жили у Житомирі в середині ХІХ ст., серед інших автор називає Ю. І. Крашевського. Він відзначився тим, що «проявив незмінний інтерес до нашого народу», написав низку творів з українського, власне, місцевого, волино-польського життя («Ярина», «Історія Сави», «Остап Бондарчук», «Уляна» тощо).

Немає сумніву, що матеріалом для більшості з цих творів послужили спостереження життя місцевого селянина. Так само життєві основи, конкретні враження, характерні для нарису «Житомир». Заглибившись у назву міста, Крашевський піддає сумніву її відношення до «хлібоздатності», бо місто — це справжній світ лісів. Пуща доходить майже до центру, залишки соснових борів — на берегах Кам'янки і Тетерева аж до Станишівки.

Саме тому найпершим штрихом до образу міста є його мальовничість, суцільна зелень берегів, пагорбів, що кличуть до прогулянок, садків. Особливо чарують високі береги Кам'янки — зарослі зеленими лісами, вкриті синім маревом. А надто тетерівський пейзаж! З берегів звисає буйне галуззя верб, калини і різних кущів, пишних лоз, що переплітають зарості. Просто зачудовують скелі найрізноманітніших, кольорових відтінків, «у мальовничому неладі». І ліси, ліси...

Їх автор не просто описує. Господарським оком, як справжній сказати б по-сучасному, учений-еколог, письменник фіксує щоденні зміни у знайомому ландшафті. З тривогою зазначав, що на біду, сокира і молот каменяра спотворюють — «фізіономію міста — втрати не відшкодує жоден у світі лад! Інтуїтивне, можливо, відчуття наступної «бездарної цивілізації» спонукає до спокійного замилювання кіньми, що їх ведуть до водопою вниз, по Чуднівській, бочками, що їдуть по тетерівську воду на каву.

А сади! Довгі, розкішні, веселі сади на бокових вулицях. Літом коло воріт сидять перекупки, що продають свіжо-збирані фрукти, під парканами — безліч крамничок з овочами, наїдками для селян та простолюду.

Читаючи ці рядки, мимовіль бачиш, як сьогодні оголюється (на очах!) високий мальовничий, в скелях, берег над Тетеревом біля Слободи — навпроти Станишівки, як все рідшає ліс в районі паперової фабрики, а «без дерев усюди пусто, голо, порожньо, з ними і веселіше, й миліше,» доноситься з давнини десятиліть сумний роздум земляка-гуманіста. Сьогодні засуджуємо те, що так нерозважливо винищено. Справді, дослідження міста Житомира Крашевським ніби пронизані, сказати б по-сучасному-екологічною тональністю. Він сумує з того, що на високому березі Кам'янки було закладено публічний сад, а тепер його винищено («ледве

уціліло кілька деревець»). І тому так пристрасно звучить голос дослідника: «Я ніколи не дозволив би людям виганяти з міст сади, які його розвеселяють, хоч трохи нагадують вигнанцям наше село, зокрема в нас, де стільки землі і ціна на неї ще така помірна, що приємність можна собі дозволити, а вона щедро відплатить нам здоровим повітрям».

Можливо, ідеально уявляючи собі місто в зелені, в садах, автор з нехиттю, відразую ставиться до дво-та триповерхових кам'яниць, яких більшає в міру наближення до базару. Навіть про шляхтичів, що принесли з собою свої традиції збиратися, автор пише, що жили вони скромно, як на селі добрі сусіди, і пов'язує це, вочевидь, саме з сільською традицією. Цивілізація, що пов'язується із з'явою «кам'яниць-бездарна», вона насторожує. Мешканці можуть вирости як щира громада. Тут «велике замилювання покосом, люди живуть у приятні один до одного нехоті, у правдивій релігійності, скромності, взірцевих звичаях». І все це неміцно пов'язується з життям у гармонії з природою, яку треба берегти! У цьому зв'язку звичаї скромні, тому, дякуючи Богові, тут мало міського життя (читаємо: бездарно цивілізованого) [4; с. 41–42].

Цікаво, що Крашевський з надією пише про мешканців, з вірою в їх сили здатністю виживати. Адже Житомир географічно розташований невигідно, вдалині від Києва, від важливих торговельних шляхів. Упродовж століть тут не пробуджувалось сяке-таке життя, лише в XVI ст. з'являються 2 млини на ріках Тетереві та Кам'янці. Лише в 1596 р. тут організовано дві двотижневі ярмарки, та після татарського спустошливого нападу 22 травня 1606 р. місто знову знищено, люд загнано в неволю.

І все ж місто відроджувалось. Розвивалась людська громада, і виділяється гурт людей, вихованих по-європейськи, є терпелива праця.

На працю житомирців, їхні власні сили, автор покладає особливі надії. Місто мусить знайти власні сили, щоб відродитися! Мати книгарню, бо газети, журнали — «термометр часу і руху», мати місце для публічних зустрічей, мати публічний сад, міський клуб — усе це економічна, господарська і культурна перспективи Житомира [1; с. 98–100].

Відомо, що Крашевський хотів бачити Житомир своєю «життєвою пристанню». Та на заваді стали його демократичні настрої, його щирий гуманізм. Він брав участь у підготовці реформи 1861 р., він обстоював права на волю селян, на волю і на землю, на якій селянин трудився.

Це й було причиною спішного виїзду переслідуваного владою Крашевського з міста, що вічно прагне спокою, миру, розвиненої торгівлі та здорового повітря, природного способу життя, гарних традицій та звичаїв.

Тому сьогодні, коли екологічні проблеми стали нагальними не слід забувати роль літератури, мистецтва, театру у вихованні зеленого мислення жителів Землі. І хай глибоке осмислення літературної спадщини попередніх поколінь послужать відновленню гармонії у відносинах людини і природи, подоланню наслідків антропогенного навантаження, відновлен-

ню тих прекрасних природних умов, які так були раді серцю житомирян ще у XIX століття.

* * *

1. Корбут Г. О. Екологічні мотиви у нарисі Ю. І. Крашевського «Житомир»/Науковий збірник «Велика Волинь». — Т. 28. — Житомир: Вид-во «Волинь». — 2002. — С. 98–100.
2. Крашевський Ю. І. Вечори на Волині. Нариси про Житомир./Ю. І. Крашевський//Орієнтир 6+1. — 2002–3 січ.
3. Основи екології: Підручник./О. І. Федоренко, О. І. Бондар, А. В. Кудін. — К.: Знання, 2006. — 543 с.
4. Шевчук В. Місто, яке мирно живе./В. Шевчук. — К., 1990. — С. 41–42.

О. М. ФУРМАНСЬКА

(м. Малин Житомирської області)

РОЗВИТОК ПРЕСИ НА МАЛИНЩИНІ

Усе те, що має, чим багате суспільство, люди створюють своєю працею. Функціонування і розвиток його складаються, по суті, із свідомих творчих дій мільйонів осіб, тому можна розраховувати на стабільність у державі лише у тому випадку, коли вона буде приділяти достатню увагу не тільки економічному, але й духовному зростанню кожної особистості.

У різних суспільних системах різний набір засобів і методів духовного впливу на свідомість особи. Але, безсумнівно, найбільш швидким, дохідливим і дієвим каналом формування громадської думки (як фундаменту духовного впливу на свідомість) є система засобів масової інформації, чільне місце серед яких посідає преса.

Історія виникнення періодики на Малинщині тісно пов'язана з розвитком поліграфічного виробництва, районної друкарні зокрема, і починається, як не дивно, в Радомишлі 1922 року [8, с. 7]. У цей час тут починає виходити газета «Серп и молот», яка видавалася російською мовою і виходила двічі на тиждень — у середу та суботу. Тираж її був невеликим — 700 примірників. У період виходу газети у Радомишлі її редактором був К. Зайдель, який очолював як колектив журналістів, так і колектив поліграфістів. Друкарня працювала при газеті і розподілу між цими двома підрозділами не було.

У 1923 році Малин стає районним та окружним центром Київської губернії. Малинський округ включав у себе Чорнобильський, Хабнівський, Іванківський, Розважівський, Коростишівський, Потіївський, Ставищанський, Товстоліський та Радомишльський райони.

Чи не єдиним офіційним інформативним засобом у ті часи була саме окружна газета. І оскільки Радомишль втратив роль великого адміністративного центру, то й редакція газети, а разом з нею і друкарня, перебрались до Малина. Перший малинський номер «Серпа и молота» вийшов 13 червня 1923 року.